

JOURNAL of SOCIAL and HUMANITIES SCIENCES RESEARCH (JSHSR)

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Received/Makale Geliş 01.05.2022
Published/Yayınlanma 31.07.2022
Article Type/Makale Türü Research Article

Citation/Alıntı: Akul, N., Yıldırım, Ö., Söker, A., Yılmaz, A. & Kaya, F. D. (2022). Covid-19 salgını nedeniyle uygulanan uzaktan eğitim sürecinin değerlendirilmesi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 9(85), 1360-1369.
<http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.3149>

Narçin AKUL
<https://orcid.org/0000-0003-1725-2792>
MEB, Diyarbakır / TÜRKİYE

Ömer YILDIRIM
<https://orcid.org/0000-0002-0651-9511>
MEB, Diyarbakır / TÜRKİYE

Abdullah SÖKER
<https://orcid.org/0000-0002-0074-0004>
MEB, Diyarbakır / TÜRKİYE

Ali YILMAZ
<https://orcid.org/0000-0001-8465-0219>
MEB, Diyarbakır / TÜRKİYE

Ferat Deniz KAYA
<https://orcid.org/0000-0002-4292-9104>
MEB, Diyarbakır / TÜRKİYE

COVID-19 SALGINI NEDENİYLE UYGULANAN UZAKTAN EĞİTİM SÜRECİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF THE DISTANCE EDUCATION PROCESS APPLIED DUE TO THE COVID-19 EPIDEMIC

ÖZET

Covid-19 pandemisi tüm dünyada insanların yaşam tarzlarını, sosyal hayatlarını, çalışma düzenlerini vb. pek çok alanı etkilemiştir. Etkilenen bu alanlardan biri de eğitim alanında olmuştur. Covid-19 salgının yayılmasını ve can kayıplarını önlemek, hastanelerin iş yüklerini azaltmak amacıyla birçok işletme kapatılmıştır. Bundan nasibini eğitim sektörü de almıştır. Bu süreçte okullar, kamu kurum ve kuruluşları ile birçok özel sektör zorunlu kapanmaya gitmişlerdir. Bunun neticesinde uzaktan eğitim kavramı daha fazla duyulur olmuştur. Bu çalışmada covid-19 salgını nedeniyle uygulanan uzaktan eğitim süreci değerlendirilmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda bu sürecin genelde olumlu bulunduğu, ancak eğitim materyallerinin, alt yapı sorununun ve ders içeriklerinin kalitesinin yeterli olmadığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca öğrencilerin yüz yüze eğitimi daha fazla tercih ettikleri de görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Uzaktan Eğitim, Salgın.

ABSTRACT

The Covid-19 pandemic has affected people's lifestyles, social lives, working patterns, etc. all over the world. affected many areas. One of these affected areas was the field of education. Many businesses have been closed in order to prevent the spread of the Covid-19 epidemic and loss of life and to reduce the workload of hospitals. The education sector has also taken its share of this. In this process, the education sector has been closed in both the public and private sectors. As a result, the concept of distance education has become more audible. In this study, the distance education process applied due to the covid-19 epidemic was tried to be evaluated. As a result of the research, it was concluded that this process was generally positive, but the quality of the educational materials and course contents was not sufficient. It has also been observed that students prefer face-to-face education more.

Keywords: Covid-19, Distance Learning, Epidemic.

1. GİRİŞ

Covid-19 salgını yalnızca küresel bir sağlık sorunu değil, aynı zamanda istihdam, eğitim, dünya ekonomisi gibi alanlar da dâhil olmak üzere insan ve sosyal yaşam üzerinde de yıkıcı etkilere sahip olmuştur. Pandemi ciddi sağlık ve ekonomik sonuçlarının yanı sıra eğitim üzerinde de yıkıcı bir etkiye sahip olmuştur. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO)'ya göre pandemi kısıtlamaları sebebiyle okula gidemeyen öğrenci sayısı dünya çapında yaklaşık 1,3 milyar kişiyi

aşmıştır. Okulların zorunlu olarak kapanmasıyla birlikte, uzaktan eğitim sürecine giren öğrencilerin süreç dolayısıyla bireysel ve toplumsal görevleri azalmıştır. Öğrencilerin ekran başında oturma sürelerinin uzamasıyla bel ve omurluk sorunları artmakta ayrıca anksiyete bozukluğu, depresyon, uykusuzluk gibi sağlık sorunları meydana gelmiştir.

Uzaktan eğitim kavramı tarihsel olarak incelendiğinde geçmişinin yaklaşık olarak üç asır öncesine kadar uzanan disiplinler arası bir alan olduğu görülmektedir (Bozkurt, 2017). Uzaktan eğitim Türkiye’de ise Cumhuriyet döneminin başlarında çeşitli eğitim raporlarıyla gündeme gelmiş, yıllar içerisinde kavramsal olarak tartışılmış ve sonucunda eyleme geçme imkânı bulmuştur. 1980 yılından sonra ise eyleme geçen uygulamalar Anadolu Üniversitesi ile birlikte yükseköğretim düzeyinde ele alınmıştır.

21.yüzyıl dünyasında hızla güncellenen, değişen ve gelişen bilgi karşısında insanların öğrenmeye olan ihtiyaçları bir hayli artmaktadır. 21. yüzyılda teknolojik gelişmelerin sonucunda geliştirilen bilgisayar, internet, kitle iletişim araçları, akıllı telefon, tablet vb. gibi teknolojik araçlar vasıtasıyla bilgiye olan ihtiyacımız hızlı bir şekilde giderilmektedir. İşte bilgiye ulaşma yöntemleri arasında modern ve yenilikçi bir yaklaşım olan uzaktan eğitim kavramı da tam bu noktada işe koşulmaktadır.

Bireyin gelişiminin her dönemde önemli olduğu gerçeğinden yola çıkılarak teknolojinin var olan eğitim programları üzerinde etkili olacağı inancı gün geçtikçe artmaktadır. Günümüzde gelişen uydular, fiber optik, internet, tablet, akıllı telefon, bilgisayar ve diğer teknolojik gelişmeler eğitimin çehresini ve şeklini de değiştirmeye zorlamış ve bu değişim sonucunda da yeni öğretim modelleri, teknikleri ve yöntemleri ortaya çıkmıştır (İşman, 2011). Uzaktan eğitim, farklı ortamlardaki öğretmen ve öğrencilerin, iletişim teknolojileri ve klasik posta hizmetleri ile öğretme-öğrenme etkinliklerini gerçekleştirdikleri bir eğitim şeklidir (İşman, 2003). Uzaktan eğitim kendi arasında iki sınıfa ayrılmaktadır. Bunlardan senkron eğitim, eş zamanlı (canlı) ve ekseriyetle belirli bir program dahilinde yapılan ve öğrenme-öğretme odaklı etkileşim olarak betimlenmektedir (Uşun, 2006). Uzaktan eğitimin, geleneksel öğrenme-öğretme yöntem ve tekniklerinin bazı eksiklikleri ve sınırlılıkları sebebiyle öğrenme-öğretme etkinliklerinin bilgi iletişim aracılığıyla sanal bir ortamda gerçekleştirilmesidir (İşman, 2003). Uzaktan eğitim, açık öğrenme, eş zamanlı (senkron) öğrenme, esnek öğrenme gibi kavramlar, öğrenciler ve öğretmenlerin fiziksel olarak farklı mekânlarda oldukları bir eğitim sürecinin tanımlanmasını yapmak amacıyla kullanılan kavramlardan sadece birkaçıdır (Gökalp, 2017).

Bu çalışmanın amacı Covid-19 salgını nedeniyle uygulanan uzaktan eğitim sürecinin değerlendirilmesidir. Bu çalışmayla uzaktan eğitimin genel değerlendirilmesi, sağladığı avantajlar, dezavantajlarının neler olduğu ve geliştirilmesi için önerilerin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Uzaktan eğitime yönelik öğretmen görüşlerinin ortaya konulması çerçevesinde de yapılan çalışmaların değerlendirilmesi açısından da önem arz etmektedir. Öte yandan araştırma sonuç ve önerilerinin, yapılan değerlendirmelerin uzaktan eğitime katkı sağlaması beklenmektedir. Araştırmada ulaşılan sonuçların Türkiye’de uzaktan eğitime yönelik öğretmen görüşlerini değerlendiren çalışmaların daha iyi hazırlanması ayrıca sürecin daha etkili yürütülmesi bakımından önemli görülmekte aynı zamanda sonraki çalışmalara katkı sağlaması beklenmektedir. Bu çerçevede bu çalışmada Covid-19 sürecinde uzaktan eğitim faaliyetlerine ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç çerçevesinde aşağıda ifade edilen sorular katılımcılara yöneltilerek öğretmen görüşleri ortaya konmuştur.

1. Uzaktan eğitim sürecini genel bir değerlendirmesini yapınız?
2. Uzaktan eğitim yaparken sıkça karşılaştığınız sorunlar nelerdir?
3. Uzaktan eğitimin size sağladığı avantajları nelerdir?
4. Uzaktan eğitimin size göre dezavantajları nelerdir?
5. Uzaktan eğitimin gelişmesi için önerileriniz nelerdir?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Deseni

Araştırma nitel desende tasarlanmıştır. İlkokul öğretmenlerin görüşlerinin alınması suretiyle, ilkökuller öğretmenlerinin uzaktan eğitime genel değerlendirilmesi, uygulama sırasında karşılaşılan sorunları, sistemin sağladığı avantajlar ve bu sistemin gelişimi için yaptıkları önerilerin yer aldığı bu çalışmada,

olgubilim kullanılmıştır. Olgubilim yaşanmış tecrübeleri anlamaya odaklanan bir yöntemdir (Jasper, 1994).

Nitel araştırmada, çeşitli veri toplama tekniklerinden en fazla kullanılanları gözlem, görüşme ve yazılı belge analiz yöntemleridir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Katılımcıların ifadelerinin, ayrıntılı ve doğal bir şekilde değerlendirilmesine fırsat verdiğinden dolayı bu çalışmada nitel desende tasarlanmıştır.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu 2020-2021 Eğitim-Öğretim yılında Diyarbakır ili ve ilçelerinde görev yapan 18'i erkek ve 7'si kadın olmak üzere toplam 25 kadrolu sınıf öğretmeninden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan katılımcıların özellikleri Tablo 1'de gösterilmiştir. Çalışma grubunun seçiminde amaçlı örneklem çeşitlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemin kullanılmasının nedeni, ilkokullarda görev yapmakta olan sınıf öğretmenlerin konu ile ilgili görüşlerinin öğrenilmesi ve ortaya konularak değerlendirilmesi amacıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Ayrıca kritik konular hakkında önemli bilgilerin ortaya konması açısından önem arz etmektedir (Patton, 2014).

Araştırmanın çalışma grubunda yer alan öğretmenlere ilişkin kişisel bilgiler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo.1. Katılımcıların Özellikleri

Katılımcı	Cinsiyet	Çalıştığı Okul Kademesi	Mesleki Kıdem
Ö1	Erkek	İlkokul	6-10 Yıl
Ö2	Erkek	İlkokul	1-5 Yıl
Ö3	Erkek	İlkokul	16 Yıl ve Üstü
Ö4	Kadın	İlkokul	1-5 Yıl
Ö5	Erkek	İlkokul	16 Yıl ve Üstü
Ö6	Erkek	İlkokul	1-5 Yıl
Ö7	Kadın	İlkokul	11-15 Yıl
Ö8	Erkek	İlkokul	1-5 Yıl
Ö9	Kadın	İlkokul	11-15 Yıl
Ö10	Erkek	İlkokul	6-10 Yıl
Ö11	Erkek	İlkokul	1-5 Yıl
Ö12	Kadın	İlkokul	1-5 Yıl
Ö13	Erkek	İlkokul	1-5 Yıl
Ö14	Erkek	İlkokul	16 Yıl ve Üstü
Ö15	Kadın	İlkokul	1-5 Yıl
Ö16	Erkek	İlkokul	11-15 Yıl
Ö17	Erkek	İlkokul	16 Yıl ve Üstü
Ö18	Erkek	İlkokul	11-15 Yıl
Ö19	Erkek	İlkokul	1-5 Yıl
Ö20	Erkek	İlkokul	11-15 Yıl
Ö21	Erkek	İlkokul	1-5 Yıl
Ö22	Kadın	İlkokul	16 Yıl ve Üstü
Ö23	Erkek	İlkokul	1-5 Yıl
Ö24	Erkek	İlkokul	11-15 Yıl
Ö25	Kadın	İlkokul	1-5 Yıl

Tabloda görüldüğü gibi araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerinin; 18'i erkek, 7'si kadın olmak üzere toplam 25 öğretmenden oluşmaktadır. Öğretmenlerin kıdeme göre dağılımı 1-5 yıl arası 12 kişi, 6-10 yıl arası 2 kişi, 11-15 yıl arası 6 kişi, 16 yıl ve üstü ise 5 kişidir.

2.3. Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizinde temel amacı, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Bu kapsamda veriler önce kavramsallaştırılır, daha sonra ortaya çıkan kavramlar mantıksal bir biçimde düzenlenerek veriyi açıklayan temalar saptanır. İçerik analizinde temelde yapılan işlem birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek 2018). Araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerinin uzaktan eğitim sürecinde yaşadıklarına durumlara ilişkin çözüm önerileri ve görüşleri içerik analizine tabi tutulmuştur. Sınıf öğretmenlerinin görüşlerine dayalı olarak tablolar oluşturulmuştur. Görüşmeye katılan sınıf öğretmenlerinin görüşlerinden doğrudan alıntılar yapılmıştır. Görüşler sunulurken kodlamalara yer verilmiştir. Kodlamada kullanılan harf katılımcıyı, rakam ise sınıf öğretmenin araştırmadaki sırasını ifade etmektedir.

3. BULGULAR

Uzaktan eğitim uygulayan öğretmenlerin bu süreçte yaşadıklarına ilişkin yapmış oldukları değerlendirmeler temalar halinde düzenlenerek tabloda gösterilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin uzaktan eğitime ilişkin değerlendirmeleri Tablo2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Uzaktan Eğitime İlişkin Genel Değerlendirme

Temalar	Kodlar	f
Olumlu Değerlendirmeler	Uzaktan eğitimin öneminin ortaya çıkması (6)	25
	Uzaktan eğitimin günümüzün artık vazgeçilmez eğitim sistemi olması (5)	
	Uzaktan eğitimin Okulla sınırlı olunmaması (6)	
Olumsuz Değerlendirmeler	Teknolojik araç yetersizliği (3)	25
	Öğrencilerin çoğunun derse katılmaması (2)	
	Dönüt almadaki sorunlar (1)	
	Dersi takip etmedeki kısıtlılık (2)	

Tablo 2’de katılımcıların uzaktan eğitime ilişkin görüşleri sunulmuştur.

Katılımcılar uzaktan eğitime ilişkin 25 görüş sunmuş olup genel olarak bu görüşler olumludur. Katılımcıların konuyla ilgili görüşleri ayrıntılı incelendiğinde 18 erkek öğretmenden 12’si uzaktan eğitim sistemi ile ilgili olumlu cevap verirken 6 katılımcı da olumsuz değerlendirmelerde bulunmuştur. 7 kadın öğretmenden 4’ü olumlu görüş belirtirken 3 kadın öğretmen de sistemle ilgili olumsuz görüş belirtmişlerdir.

Uzaktan eğitime ilişkin olumlu değerlendirme yapan öğretmenlerin görüşlerinden bazıları aşağıda sunulmuştur.

Ö1 Kodlu katılımcı ‘*Uzaktan eğitim özellikle de böylesi bir salgın döneminde eğitim için çok önemli bir yer tutuyor. Yüz yüze eğitimin yapılamadığı bu dönemde uzaktan eğitim hayatımızın her alanına giriyor. Bundan dolayı biz de öğrencilerimize uzaktan eğitim yoluyla ulaşıyoruz*’ diyerek uzaktan eğitim ile ilgili olumlu görüş belirtmiştir.

Ö2 Kodlu katılımcı ‘*Uzaktan eğitimin bu süreçten sonra artık hayatımızın vazgeçilemez bir sistemi olduğuna inanıyorum. Canlı derslerde içine kapanık olan öğrencilerimin daha aktif bir şekilde derslere katıldıkları hatta derslere olan ilgilerinin daha da arttığını gördüm*’ diyerek olumlu görüş belirtmiştir.

Ö3 Kodlu katılımcı ‘*Eğitimi sadece okullarla sınırlı olarak düşünsek de, dijital dönüşüm ile eğitim veriye dayalı ve kişiye özel bir deneyime dönüşüyor. Kişiselleştirilmiş uzaktan eğitim hızla yaygınlaşıyor ve öğrenci artık eğitim sürecinin tam anlamıyla öznesi oluyor. İşte tam da öğrencilerin eğitimin öznesi olduğu günümüzde ortaya çıkan pandemiyle beraber bu sürecin öğrencilere olumlu katkılar sunduğu görülmüştür*’ diyerek olumlu görüş belirtmiştir.

Ö4 Kodlu katılımcı ‘*Dijitalleşen dünyada bilgiye ulaşmak artık çok kolay; cep telefonları bile birer öğrenme aracına dönüşüyor. Bilmediğimiz herhangi bir şeyi öğrenmek birkaç dakikamızı alır. Bilgi ve iletişim çağında, hepimiz her an ulaşılabilir olduğumuz kadar, bilgiye de her an ulaşabiliriz. Uzaktan eğitimin öğrencilere teknolojiyi kullanarak bilgilere kolay bir şekilde ulaşmasını öğretmiştir*’ diyerek olumlu görüş belirtmiştir.

Ö12 Kodlu katılımcı ‘*Uzaktan eğitimin ilave bazı çabalar ile mümkün olduğunu ifade ederek ,uzaktan eğitimle öğrencilerimin velilerini de eğitimin içine katarak hedeflediğim başarıyı yakaladım*’ demekte ve veli katılımını ile uzaktan eğitim sürecinde öğrencinin başarısı için gerekli olduğuna vurgu yapmaktadır.

Ö5 Kodlu katılımcı ‘*Uzaktan eğitim sürecinde öğrenci velilerini daha aktif hale getirerek onlarıda eğitimin içine katıp online eğitimde daha fazla başarıyı yakaladım*’ dedi.

Ö9 Kodlu katılımcı ‘*Öğrenme ortamını aileyle birlikte ortak bir kararla belli krallara bağlayınca gerçekten uzaktan eğitim eğlenceli bir hal alarak başarı noktasında olumlu geçirdiğimi söyleyebilirim*’ dedi.

Covid 19 sürecinde uygulanan uzaktan eğitim faaliyetini yürüten öğretmenlerin bu süreçte öğrencilerinin derslerinden geri kalmadığı ve gelişen değişen teknolojiyle beraber sağlıklı bir ortamda yapılan uzaktan eğitimin uygulanmasının gerekli olduğunu belirtip bu süreci faydalı geçirdiklerini belirtmişlerdir. Konu ile ilgili araştırmalar incelendiğinde; Almaghaslah ve Alsayari (2020) uzaktan eğitimin, eğitim ihtiyacını karşılama açısından önemli bir avantaj oluşturduğunu görüşünü belirtmiştir.

Uzaktan eğitime ilişkin olumsuz değerlendirme yapan öğretmenlerin görüşlerinden bazıları aşağıda sunulmuştur.

Ö10 kodlu katılımcılar ‘*Öğrencilerin bu teknolojik araç-gereç yetersizliklerinden dolayı dersleri takip edememesinden dolayı uzaktan eğitimin yeterli düzeyde faydalı olmadığını*’ ifade ederek olumsuz görüş belirtmiştir.

Ö6 Kodlu katılımcı ‘*Öğrencilerimizin köy, mezra gibi ufak yerleşim yerlerinde yaşadıklarını evde kardeş sayısının fazla olmasından dolayı evdeki teknolojik araç-gereçlerin yetersiz kaldığını ve ayrıca internet bağlantı problemlerinden dolayı öğrencilerimizin derslere sağlıklı bağlanamamasından dolayı ,bu sürecin birçok öğrenciye faydası olmadığını gördüm*’ diyerek olumsuz görüş belirtmiştir..

Ö7 Kodlu katılımcı ‘*Benim öğrencilerimin çoğunun derslere katılmadığı gördüm bunun içinde bu sistemi faydalı bulmuyorum*’ diyerek görüşünü belirtti.

Ö8 Kodlu katılımcı ‘*Uzaktan eğitimde katılımın düşük olması, öğrencinin derse adapte olamaması, öğretmen ve öğrenci arasında geri-dönüt olmaması, uzaktan eğitimi faydasız kılmaktadır*’ demiştir.

Ö10 Kodlu katılımcı ‘*Öğrencilerimin çoğunluğunun buldukları yerlerde internet alt yapısının olmamasından dolayı dersleri takip edemediklerinden dolayı bu sistemin gerçekten faydalı olduğuna inanmıyorum*’ demiştir.

Çalışmadan elde edilen görüşlere göre katılımcılar Covid-19 sürecindeki uzaktan eğitim Faaliyetlerini genel olarak olum şekilde değerlendirmişlerdir. Literatürde bu sonuçları destekleyen araştırmalar mevcuttur. Örneğin Demir ve Özdaş (2020) tarafından yapılan araştırmada öğretmenlerin bir kısmının uzaktan eğitim sürecini olumlu yönde değerlendirmişlerdir. Benzer bir araştırmada uzaktan eğitimin yararlı bulunduğu tespit edilmiştir (Pınar ve Dönel Akgül, 2020).

Öğretmenlerin bir bölümünün internet alt yapısının iyi olmaması, teknolojik araç gereç eksikliğinden ve öğrencilerin uzaktan eğitime olan ilgisizliklerinden dolayı bu yeni eğitim sistemini henüz faydalı bulmamaktadırlar. İnternet alt yapı problemlerinin giderilip öğrencilerin ihtiyaç duyduğu teknolojik araç ve gereçlerin devlet tarafından ücretsiz bir şekilde temin edilmesi gerektiği konusunda önerilerini belirtmişleridir. Pandemi sürecinde yapılan uzaktan eğitim sistemine velilerin dâhil olamaması ve öğrencilerini yeterli düzeyde takip edememeleri bu sürecin tamamen öğrencinin kontrolünde sürmesini sağlamıştır. Öğrencilere bu perspektifi kazandırabilmek için önceden belirlenmiş saatlerde ve tek merkeze bağlı yönetilen bu sürecin, bireysel öğrenme hızına göre ilerleyebileceği, zengin öğrenme materyallerinin hazırlanması, ders içeriğinin uzaktan eğitimin imkân verdiği ölçüde farklı teknikler kullanılarak hazırlanması, öğrencinin kendi öğrenmesini gerçekleştireceği bir sisteme dönüştürülebilir. İçerikler, öğrencilerin sahip olduğu bilişsel düzeye uygun duruma getirildiğinde öğrenme ve öğretme süreci desteklenir (Yurdakul, 2004). Bireyin sosyalleşme sürecinde engellerle karşılaşması, donanım ve alt yapı problemi olması, e-öğrenme gibi sistemlerin uzaktan eğitimde uygulanmasını zorlaştırmaktadır (Akgül, 2021).

Tablo 3. Uzaktan Eğitimde Karşılaşılan Sorunlar

Temalar	Kodlar	f
Teknolojik Araç-Gereç Eksikliğinden Kaynaklı Sorunlar	İnternet alt yapısının olmaması (10)	57
	Teknolojik araç-gereç yetersizliği (9)	
	İnternet bağlantısının sık sık kesilmesi (12)	
	Verilen ödevlerin takip edilmemesi (5)	
Velilerden Kaynaklı Sorunlar	Velilerin maddi durumlarının yetersizliği (4)	57
	Ailelerin yeterli bilinç düzeyinde olmaması (7)	
	İnternet alt yapısının olmaması (10)	

Tablo 3’te katılımcıların uzaktan eğitim esnasında karşılaştıkları sorunlar sunulmuştur.

Tablo 3’te uzaktan eğitim sürecinde aktif görev alan öğretmenlerin bu süreçte karşılaştıkları sorunlarla ilgili görüşleri sunulmuştur. Öğretmenlerin bu sorunlarla ilgili olarak 57 görüş sunmuşlardır. Katılımcıların yaşamış olduğu en temel sorunlar olarak teknolojik araç ve gereç yetersizliği ile veli kaynaklı sorunlar olmak üzere 2 temada ortaya koymuşlardır. Katılımcılardan bazılarının vermiş olduğu cevaplar şunlardır;

Ö13 Kodlu katılımcı ‘*Uzaktan eğitimde karşılaştığım sorun öğrencilerime ulaşamamaktır. Ülkemizde özellikle kırsal bölgelerde yeterli internet altyapısının henüz oluşmadığını düşünüyorum. Özellikle internetin alt yapısının olmaması bize çok büyük zorluk çıkarıyor*’ demiştir.

Ö15 Kodlu katılımcı ‘*Sınıfın yarısından fazlasında tablet, pc veya akıllı telefonu yok. Ayrıca evinde internet bağlantısı olmadığı için online derslere katılamayan öğrencilerimde mevcut. Bunun sonucunda öğrencilerimiz eğitimlerinden geri kalmakta ve bu durumun olumsuz yönlerini ileriki yıllarda hissedeceğimiz aşikârdır*’ demiştir.

Ö22 Kodlu katılımcı ‘*Uzaktan eğitim sürecinde en çok yaşadığım sorunların başında internet bağlantısının sık sık kesilmesi ile ses ve görüntü iletiminin kaliteli olmamasıydı. Rahat iletişim kuramama sorunları yaşadığımı*’ belirtmiştir.

Ö18 Kodlu katılımcı ‘*İnternet ve cihaz sorunu öğrenciler için sistemi dezavantajlı hale getiriyor. Sınıfımın en fazla %10-15’i uzaktan eğitim faaliyetlerine katılabiliyor,%85 ise derslere hiçbir şekilde katılamıyordu*’ demiştir.

9 öğretmende uzaktan eğitimde öğrenci velileri ve ailelerinden kaynaklı sorunlar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Mesela katılımcılardan Ö20 ‘*Velilerin büyük çoğunluğu verdiğimiz ödevlerin takibini kendilerinden rica etmemize rağmen yapmıyorlar. Geri dönüt alamıyorum. Veliler eğitime uzaktan eğitime çok duysız kalıyor diyerek öğrenci velilerin uzaktan eğitime karşı bilinçlendirilmesi gerektiğini*’ belirtmiştir.

Ö21 Kodlu katılımcı ‘*Bazı velilerimizin maddi yetersizlikleri nedeniyle çocuklarına tablet, akıllı telefon, bilgisayar gibi teknolojik alet alamadığını ifade etmekte ve telefonla aradığım da veliler isteksiz davranmakta maddi sıkıntılarını dile getirmektedirler*’ demiştir.

Uzaktan eğitim yapılırken karşılaşılan sorunların başında özellikle kırsal bölgelerde internet alt yapısının olmayışı, öğrencilerin teknolojik araç ve gereçlere sahip olmayışları ile velilerin bu uzaktan eğitim sistemi konusunda yeterli bilinç düzeyine sahip olmayışları gelmektedir. Uzaktan eğitimle alakalı olarak olumsuz bulgular içeren araştırmalardan biri Jones (2005) tarafından yapılmış, uzaktan eğitimde öğrenci özellikleri, öğretici nitelikleri, finansman ve kurumsal yapı gibi oldukça geniş bir yelpazede sorunlar yaşandığı belirtilmiştir. Benzer bulgu Cho ve Berge (2002) tarafından da dile getirilmiştir. Tuncer ve Tanış (2011) yapmış olduğu bir araştırmada uzaktan eğitimin fen alanları için uygun olmadığını, öğrenme ortamı bakımından oldukça karamsar bir havanın hâkim olduğunu, devam takibi ve etkileşim sınırlılığı nedeniyle başarısızlıklar yaşanabileceğini, bireysel yaklaşımların öğrenme faaliyetlerinden beklenen verimi düşüreceğini belirtmişlerdir.

Tablo 4. Uzaktan Eğitimin Sağladığı Avantajlar

Temalar	Kodlar	f
Mekan-yer Sınırlılığının Olmaması	Eğitimde, okul gibi mekan zorunluluğunun olmaması (7) Eğitim giderlerinin azalması (8)	25
Rahat ve Sağlıklı Ortamda Zahmetsiz Eğitim Alma ile Teknolojiyi bilinçli kullanma becerisi edinme	Sağlıklı ve güvenli ortamda eğitimin devamı (4) Teknolojik araçları verimli kullanma becerisi kazanma (3) Engelli çocukların evde aldığı eğitimin kendilerine sağladığı kolaylıklar (3)	

Tablo 4’te uzaktan eğitim sürecinde aktif görev alan öğretmenlerin bu sürecin sağladığı avantaj ve kolaylıklar ilgili görüşlerini sunmuşlardır.

Öğretmenlerin uzaktan eğitimin sağladığı avantajlarla ilgili olarak 25 görüş sunmuşlardır. Katılımcıların uzaktan eğitimin sağladığı avantajlarla ilgili verdikleri bazı cevaplar şunlardır;

Ö11 Kodlu katılımcı ‘*Salgın nedeniyle okullarda eğitimin yapılamadığı dönemlerde uzaktan eğitimin öğrencilere büyük kolaylık sağladığını*’ söyledi.

Ö14 Kodlu katılımcı ‘*Uzaktan eğitimin özellikle büyükşehirlerde ikamet eden ve okula servis ile gidış-geliş yapma durumunda olan öğrenciler için ulaşım giderinde avantaj sağlayarak velilerin eğitim giderini düşürerek avantaj sağladığını*’ söyledi.

Ö16 Kodlu katılımcı ‘*Uzaktan eğitimin salgın dönemlerinde öğrencilerin toplu halde kapalı bir mekanda bulunmalarının önüne geçerek, evlerinde sağlıklı ve hijyenik ortamda eğitim almalarını sağlayarak büyük avantaj sağladığını*’ söyledi.

Ö17 Kodlu katılımcı ‘*Uzaktan eğitim zorunlu pandemi tatili döneminde çocukların derslerinden geri kalmasını engelleyerek eğitimlerine devam etme imkânı sağlayarak onlar için büyük avantaj oluşturduğunu*’ demiştir.

Ö19 Kodlu katılımcı ‘ Uzaktan eğitimin öğrencilere ve velilerine teknolojik araç-gereçleri daha bilinçli ve faydalı şekilde kullanma becerisini kazandırmaya başladığını ’ söyledi.

Ö21 Kodlu katılımcı ‘ Uzaktan eğitim engelli öğrencilerin okula gidip gelirken yaşadığı zorluklar ile okulda yaşadıkları veya yaşayabilecekleri güçlükleri ortadan kaldırarak bu tür çocuklara büyük kolaylık ve avantaj sağlamıştır ’ dedi.

Uzaktan eğitimin avantajlarıyla ilgili katılımcılar farklı görüşler belirtip özellikle öğrencilerin derslerinden geri kalmamasını sağlaması, böylesi salgın hastalık döneminde çocukların sağlıklı bir ortamda eğitim-öğretime devam etmesinin sağlaması, engelli öğrencilere sağlamış olduğu kolaylıklardan sıklıkla bahsedilmiştir. Konu ile ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde; Almaghaslah ve Alsayari (2020) uzaktan eğitimin, eğitim ihtiyacını karşılama açısından önemli bir avantaj oluşturduğunu belirtmiştir. Uzaktan eğitim sürecinde yapılan uygulamaların ve içerik kaynaklarının aynı zamanda birçok öğrenciye ulaşması herkese eşit eğitim imkânı sağlanmaktadır (Seferoğlu, 2009).

Tablo 5. Uzaktan Eğitimin Oluşturduğu Dezavantajlar

Temalar	Kodlar	f
Uzaktan Eğitimin Yarattığı Dezavantajlar	Sosyalleşme Sorunu (7) Öğrencilerle göz teması kurulamamasından dolayı öğrencilerle duygusal bağın oluşmaması (8) Öğrencilerin sisteme ilgisizliği, derslerden çabuk sıkılması ve çoğunun ise derslere hiç katılmaması (5) Dikkat dağınıklığı ve motivasyon eksikliği (3) Dersi takip etmeme (2)	25

Tablo 5’te uzaktan eğitim sürecinde aktif görev alan öğretmenlere bu sürecin oluşturduğu dezavantajlarla ilgili görüşlerini sunmuşlardır.

Öğretmenlerin uzaktan eğitimin oluşturduğu dezavantajlarla temasıyla ilgili olarak 25 görüş önerisi sunmuşlardır. Katılımcıların uzaktan eğitimin oluşturduğu dezavantajlı durumla alakalı soruma vermiş olduğu bazı cevaplar şunlardır;

Ö25 Kodlu katılımcı ‘ Uzaktan eğitimin dezavantajı öğrencilerimizde sosyalleşme sorunu ortaya çıkarıp çocuklarda teknoloji bağımlılığını daha çok artırdığını ’ demiştir.

Ö23 Kodlu katılımcı ‘ Uzaktan eğitimin dezavantajlarından biri öğrencilerimizle göz teması kuramadığımızdan dolayı öğrencilerimle aramızdaki duygusal bağın git gide zayıfladığını ’ demiştir.

Ö24 Kodlu katılımcı ‘ Uzaktan eğitimin dezavantajı öğrencilerin yabancısı olduğu bu sistemden sıkıldıkları an dersten düştüm bahanesiyle sistemden çıkarak dersi terk etmeleridir ’, dedi.

Ö21 Kodlu katılımcı ‘ Uzaktan eğitimin dezavantajı öğrencilerin ekran başında olmasına rağmen bilgisayarda veya telefonda başka sayfalar açarak dersi takip ederek görüldüğü halde dersle ilgilenmemeleriydi ’ demiştir.

Uzaktan eğitimin oluşturduğu dezavantajları genellikle öğrencilerin ekran başında sıkılmalarından kaynaklı olduğu, dikkat ve motivasyon eksikliği ile duygu alışverişinin sınırlı düzeyde kalmasından dolayı dezavantajlı bir durumun ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

Konuyla ilgili olarak yapılan araştırmalarda Çakmak (2013) uzaktan eğitim hizmetlerinin öğrenci beklentilerini karşılamadığı bulgusunu rapor etmiştir. Panchabakesan (2011) uzaktan eğitim alan öğrencileri daha ciddiyecek şekilde nitelendirmekte, bu türde bir eğitimin sosyal izolasyona yol açtığını, etkileşim ve motivasyon eksiklikleri görüldüğünü belirtmektedir.

Tablo 6. Uzaktan Eğitimin Gelişimi İçin Katılımcıların Önerileri

Temalar	Kodlar	f
Teknolojik İhtiyaçların Giderilmesi	İnternet bağlantı ve alt yapı sıkıntısının giderilmesi (7) Teknolojik araç gereç temin edilmesi (8) Ödevlerin verilmesi, online kontrol sistemi gelişimi (4) Velilere teknoloji kullanım semineri verilmesi (3)	25
Velilerin Bilinçlendirilmesi	Velilerle etkili iletişim (1) Eğitimde yeni yöntemlerin geliştirilmesi ve bu yeniliklerle ilgili velilerinde bilgilendirip, bilinçlendirilmesi (2)	

Tablo 6’da katılımcılar uzaktan eğitimin gelişimi için önerilerini sunmuşlardır.

Öğretmenlerin uzaktan eğitimin gelişim için yapmış oldukları 25 görüş önerisi sunmuşlardır. Katılımcıların uzaktan eğitimin gelişimi ile ilgili olarak vermiş olduğu bazı cevaplar şunlardır;

Ö11 Kodlu katılımcı *'Her şeyden önce veliler çeşitli eğitimlerle bilgilendirilmeli, maddi durumu yetersiz olan öğrencilere ayrıca teknoloji cihaz ihtiyaçları devlet tarafından karşılanmasıyla beraber uzaktan eğitimin daha gelişeceğine inanıyorum'* demiştir.

Ö1 Kodlu katılımcı *'İlk olarak internet altyapısının geliştirilmeli, kırsal bölgelere internet alt yapısı sağlanmalı ayrıca bütün öğrencilere tablet veya bilgisayar verilmeli. Eğitim sayfalarına girişlerde internet ücretsiz şekilde sağlanarak uzaktan eğitimi geliştirebiliriz'* demiştir.

Ö14 Kodlu katılımcı *'Öğrencilerin derse katılımını artırmak için ders notunu etkileyecek online ödevler verilmeli ve derslerden önce yoklama alınmalıdır'* demiştir.

Ö15 Kodlu katılımcı *'İnternet alt yapısı güçlendirilip, eksik materyal sorunu giderilmeli, EBATV daha etkin olarak kullanılıp, derslerin başlama saatleri velilere SMS olarak bildirilmelidir'* demiştir.

Ö25 Kodlu katılımcı *'Uzaktan eğitime katılımın artırılması için velilere sistemin önemi ve gerekliliği ile ilgili çeşitli seminerler verilerek uzaktan eğitim velilerin desteğiyle ancak geliştirilebilir'* demiştir.

Ö24 Kodlu katılımcı *'Öğrenci velilerimle sürekli etkili iletişim kurmam ve velilerimin de tavsiyelerimi dikkate almasından dolayı sınıfta istediğim başarıyı yakaladım diyebilirim. Uzaktan eğitim geliştirilmesi için veli desteğinin muhakkak olması gerektiğini düşünmekteyim'* demiştir.

Ö3 Kodlu katılımcı *'Öğrenciler arasındaki fırsat ve imkân eşitsizliği giderilerek uzaktan eğitim sitemi sürekli hale getirilip topluma uzaktan eğitim süreci unutturulmadan sürdürülerek uzaktan eğitim daha çok geliştirilebilir'* demiştir.

Öğretmenler uzaktan eğitimin gelişimi için katılımcılar öncelikli olarak kırsal bölgelere internet alt yapısı oluşturulmalı, maddi durumu yetersiz olan öğrencilere uzaktan eğitim alabilmek için gerekli olan teknolojik araç ve gereçlerin devlet tarafından sağlanması gerektiği önerisinde bulunmuşlardır. Ayrıca öğrenci velilerinin de uzaktan eğitimle süreciyle ilgili bilgilendirilmeli onların desteği alınarak uzaktan eğitim pandemi dönemi bittikten sonrada ara ara kullanılmaya devam ettirilmelidir görüşünü belirtmişlerdir. Konuyla ilgili yapılan araştırmalarda incelendiğinde;

Uzaktan eğitim ile bütün öğrencilere ulaşmak, bütün paydaşların yararlanmalarını sağlamak için kırsal kesimlere kadar yeterli teknik alt yapıların sunulması, yazılım ve donanım bakımından erişilebilirliğin mümkün hale getirilmesi gerekmektedir. Morgan (2020) da evinde bilgisayar-internet olmayan öğrencilerde yüz yüze eğitime göre gerileme olduğunu tespit etmiştir. Bu imkânlara erişimde her bölgeye internet hizmetlerinin ulaştırılması ve ailelerin sosyo-ekonomik durumları etkilidir. İmkânlar bakımından öğrenciler arasındaki farklılık fırsat eşitsizliğini de doğurmaktadır (Bennet, Uink ve Cross, 2020) görüşünü belirtmişlerdir.

4. TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmada Covid-19 salgını nedeniyle uygulanan uzaktan eğitim sürecinin değerlendirilmesi konusu ele alınmıştır. Bu çalışmada öğretmenlerin uzaktan eğitimi nasıl gerçekleştirdikleri, bu sürecin kendilerine sağladıkları avantajlar ile sistemin dezavantajların neler olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede öğretmenlerin uzaktan eğitimi internet üzerinden çeşitli çevrimiçi programlarını kullanarak yaptıkları görülmüştür.

Araştırma bulgularına göre öğretmenlerin Covid-19 pandemi sürecinde yürütmeye çalıştıkları uzaktan eğitim faaliyetlerini tüm eksikliklere rağmen devam ettirmeye çalıştıkları görülmektedir. Araştırma bulgularına göre öğretmenlerin uzaktan eğitim sürecini fedakârca sürdürdükleri bu süreci öğrencileri açısından en şekilde devam etmeye çalıştıkları görülmüştür. Bu çalışmada uzaktan eğitimle alakalı bazı sorunlar tespit edilmiş olup bu sorunların başında özellikle kırsal bölgelerde yaşayan öğrencilerin yaşadığı bölgede internet alt yapısının olmayışı gelmektedir. Bu sistemin sağlıklı yürütülebilmesi için güçlü bir internet bağlantısının olması şarttır. Bu bağlamda görüşme yapılan katılımcı öğretmenlerin konuyla ilgili sunmuş oldukları önerilerden biri devlet tarafından kırsal bölgelere en kısa zamanda internet alt yapısı getirilmeli, internet bağlantısı ve internet fatura ücretinin de devlet tarafından karşılanması veya bu hizmetin öğrencilere tamamen ücretsiz olması gerektiği önerisi çoğu katılımcı tarafından çözüm önerisi olarak sunulmuştur.

Katılımcı öğretmenlerin bazıları uzaktan eğitimi olumlu ve oldukça faydalı bulurken bazıları ise teknolojik araç-gereç eksikleri, alt yapı sorunları, toplumun uzaktan eğitimle ilgili yeterli bilinç düzeyine erişemediği gibi nedenlerden dolayı amacına ulaşamadığını belirtmiştir. Benzer bir çalışmada Pınar ve Dönel Akgül (2020) öğrencilerin uzaktan eğitimi yararlı bulduklarını, uzaktan

eğitimi işlevsiz bulanlar ise bu eğitimin sağlıklı işlemediğini, yeterli olmadığını, alt yapı olarak eksik olduğunu ve teknolojiye bağımlılık yaptığını belirtmişlerdir. Bir anda hayatımıza hızlı bir şekilde giren uzaktan eğitimle ilgili ilk aşamada olumsuzlukların yaşanması normal karşılanması gereken bir durum olarak görülmeli tüm paydaşların bu yeni sistemin teknik bilgilerini en kısa zamanda öğrenmeye çalışıp bu sistemi daha verimli kullanabilme becerisi edinmelidir. Gelişen ve değişen dünyamızda teknolojik yeniliklerin gerisinde kalınmadan bu yeni eğitim sisteminin kullanım becerisi edinilmeye çalışılmalı kurumlarca düzenlenecek olan çeşitli seminerlerle başta öğretmenlere olmak üzere öğrencilere, velilere bu sistemin verimli kullanımıyla ilgili eğitimler düzenlenmeli, topluma bu işin ciddiyeti ve önemi benimsettirilmelidir. Zhang, Wang, Yang & Wang (2020) de çevrimiçi öğretim altyapısının zayıflığı, öğretmenlerin deneyimsizliği, bilgi boşluğu, evde karmaşık ortam gibi sorunlar olduğunu tespit etmişlerdir.

Tüm dünyada yaşanan bir salgın dönemi sonucunda okulların uzun bir süre tatil edildiği ülkemizde uzaktan eğitim az çok öğrenilmiştir. Bu dönemde yapılan uzaktan eğitimin ilerde de lazım olması ihtimaline karşın topluma unutturulmaması gerekir bu yüzden yüz yüze eğitime geçtikten sonrada belli zamanlarda kullanılmaya devam ettirilmesi toplumun geleceği açısından çok faydalı görülmektedir.

Sonuçlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde pandemi döneminde yapılan uzaktan eğitimin bir tercih olmadığı, zaruri bir durumdan dolayı ortaya çıkan yeni bir eğitim sistemi olmuştur. Belki de denenmek için uygun bir zaman beklenen bu sistemin pandemi nedeniyle hemen uygulanmak zorunda kalınmış bazı aksaklıklara rağmen olumlu sonuçları görülmüştür. Öğretmenlerin yabancı olduğu bu yeni sisteme uyum sağlayarak bu sistemden en verimli şekilde yararlanmak için yoğun bir çaba göstermeleri takdire şayan bir durumdur. Ülkemizde veya dünya genelinde her an yaşanabilecek hastalık, salgın veya doğal afet durumlarına karşı uzaktan eğitim sisteminin hazır kullanılabilirliği için bu sistemin geliştirilmesine devam edilmeli, bu sistem için gerekli alt yapı güçlendirme çalışmalarının da devlet tarafından kısa zamanda tamamlanması, tüm paydaşlara bu yeni eğitim sisteminin önemi benimsettirilip daha bilinçli bir şekilde kullanılması gerektiği önerisinde bulunulabilir.

KAYNAKÇA

- Akgül, G. (2021). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, ortaokul öğrencilerinin ve öğrenci velilerinin pandemi sürecindeki uzaktan eğitime ilişkin görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uşak Üniversitesi.
- Almaghaslah D. & Alsayari, A. (2020). The effects of the 2019 novel coronavirus disease (COVID-19) outbreak on academic staff members: A case study of a Pharmacy School in Saudi Arabia. *Risk Management and Healthcare Policy*, 13, 795-802.
- Bennett, R., Uink, B. & Cross, S. (2020). Beyond the Social: Cumulative implications of COVID-19 for first nations university students in Australia, *Social Sciences & Humanities Open*, 2(1). doi: <https://doi.org/10.1016/j.ssaho.2020.100083>
- Bozkurt, A. (2017). Türkiye’de uzaktan eğitimin dünü, bugünü ve yarını, *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 85-124.
- Cho, S., L., Berge, Z., L. (2002). Overcoming Barriers to Distance Training and Education. https://www.researchgate.net/publication/228846233_Overcoming_Barriers_To_Distance_Training_And_Education
- Çakmak, A. Ç. (2013). Uzaktan eğitim hizmetinin öğrenciler tarafından değerlendirilmesi: Karabük Üniversitesi’nde bir uygulama. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(23), 263-287.
- Demir, F. Ve Özdaş F. (2020). Covid-19 Sürecindeki Uzaktan Eğitime İlişkin Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi. *Milli Eğitim*, 49(1), 273-292.
- Gökalp, M. (2017). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. (2.Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- İşman, A.(2011). *Uzaktan eğitim*.(4. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- İşman, A. (2003). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. Adapazarı: Değişim Yayınları.
- Jasper, M. A. (1994). Issues in phenomenology for researchers of nursing. *Journal of Advanced Nursing*, 19, 309-314

- Morgan, H. (2020). Best practices for implementing remote learning during a pandemic, the clearing house. *A Journal of Educational Strategies, Issues And Ideas*, 93(3), 135-141.
- Jones, D. (2005). Computing by Distance Education: Problems and Solutions. *ACM SIGCSE Bulletin*, 28(SI), 139-146
- Panchabakesan, S. (2011). Problems and prospectives in distance education in India in the 21st century. *Problems of Education in The 21st Century*, 30, 113-122.
- Patton, Q. M. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir (Çev. Edt). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Pınar, M. A. ve Dönel Akgül, G. (2020). The opinions of secondary school students about giving science courses with distance education during the covid-19 pandemic. *Journal of Current Researches on Social Sciences*, 10(2), 461- 486.
- Seferoğlu, S.S. (2009). *İlköğretim Okullarında Teknoloji Kullanımı ve Yöneticilerin Bakış Açıları. XI. Akademik Bilişim Konferansı*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi
- Tuncer, M. ve Tanaş, R. (2011). Akademisyenlerin Uzaktan Eğitim Programlarına Yönelik Görüşlerinin Değerlendirilmesi (Fırat ve Tunceli Üniversiteleri Örneği). *İlköğretim Online Dergisi*, 10(2),776-784
- Uşun, S. (2006). *Uzaktan eğitim*, (1. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yıldırım, A. Ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yurdakul, B. (2004). *Yapılandırmacı Öğrenme Yaklaşımının Öğrenenlerin Problem Çözme Becerilerine, Bilişötesi Farkındalık ve Derse Yönelik Tutum Düzeylerine Etkisi ile Öğrenme Sürecine Katkıları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Zhang, W., Wang, Y., Yang, L. and Wang, C. (2020). Suspending classes without stopping learning: China's education emergency management policy in the COVID-19 outbreak. *Journal of Risk and Financial Management*, 13(3), 3-6.